

Õiguskeelest avaliku hoiakuni: kinnises lasteasutuses viibinud noorte stigmatiseerimine Ida-Virumaa ja Tartu spetsialistide vaates

MARIA ŽURAVLJOVA
Tartu Ülikooli noorte ja
lapsepõlve sotsioloogia
nooremteadur ja TÜ Narva
kolledži noorsootöö osakonna
juhataja

RAHELE TOHVÉR
Tallinna vangla
peaspetsialist-nõunik

Kinnises lasteasutuses viibinud noori saadab sageli sildistav ja ohukeskne kuvand, mis pärsib nende haridus- ja töövõimalusi. Artiklis näidatakse, et keeleline raamistik ja meediapildid loovad ettevaatliku distantssi, kuid juhendatud kontakt ja toetav sõnakasutus võivad stigma murda ning avada tee kaasavamale ühiskonnale (Fairclough, 1995).

Siinne artikkel ühendab kaks kvalitatiivset uurimissuunda Eestis: 1) venekeelse elanikkonna (Ida-Virumaa fookusega) noorte ja erinevate valdkondade spetsialistide vaated ning 2) Tartu piirkonna spetsialistide arusaamad ja tööalased tähelepanekud kinnise lasteasutuse teenuse (KLAT) kogemusega noorte kohta. Teoreetiliselt lähtume stigmat käsitlevast protsessimudelist (Goffman, 1963; Link & Phelan, 2001), rõhutades avaliku stigma, enesestigma ning meediaraamide koostõju seadusandliku terminoloogiaga. Empiirilisel näitame, et defitsiitne ja ohukeskne diskursus on ülekaalus seal, kus otsene kokkupuude puudub; juhendatud kontakt toob hoiakutesse nüansse; sündmuspõhine kajastus võimendab üldistusi; noored tajuvad põlvkondlikku väärtuslõhet.

Ettevaatlikkus kujuneb institutsioonides sageli vaikimisi normiks kolmest suunast korraga: meediaraamid on sündmuspõhised ja ohukesksed, seaduskeel defineerib sihtrühma riskina ning

praktikute kirjeldused osutavad pingekoh-
tades ümbersuunamise eelistusele. Koos
moodustub diskursiivne raamistus, mis
eelistab riski maandamist kaasamisele.
Kahe andmestiku võrdluses kirjeldame,
kuidas õigus- ja meediakeelne raamistus
ning kontakt kujundavad hoiakuid ja
praktikavalikuid KLAT-kogemusega noorte
suhtes, ning seome järeldused rakendus-
like soovitustega (terminoloogia, kontakti-
mehhanismid, meediakoostöö).

STIGMA KUI PROTSESS JA VÕIMUSUHE

Stigmatiseerimine on järjestikuline prot-
sess, mitte üksikepisood: sildistamine →
stereotüpiseerimine → meie-nemad eristus
→ staatuse langus ja diskrimineerimine
(Goffman, 1963; Link & Phelan, 2001). See
mehhanism peegeldab kehtivaid norme
ja võimusuhteid. Meie Eesti andmestikus
toimib kinnise lasteasutuse teenuse taust
sageli „kiire identifikaatorina“, mille
külge kinnituvad ohukesksed üldistused
juba enne esmast kokkupuudet – see
on kohalik ilming sama mehhanismi
toimimisest. Lisaks hoiakutele toodavad
ebavõrdsust struktuursed mehhanismid
(reeglid, ressursijaotus, protseduurid),
mis võivad stigmat institutsionaliseerida
(Hatzenbuehler jt, 2013). Kaasstigma
tähendab, et sildi vari langeb ka noore
ümber olevatele inimestele ja institutsioo-
nidele (perefond, kool, tööandja), muutes
nende valmisoleku ettevaatlikumaks
(Major & O'Brien, 2005).

Erinevalt avalikust stigmast (hoiakud
ja teod) on enesestigma sildi sisemine
omaksvõtt ning ootuslik stigma eelhoiak
„mind koheldakse eelarvamusega“. Noorte
puhul võib see väljenduda „halva lapse“
enesekuvandina, mis langetab enesehin-
nangut ja vähendab motivatsiooni osaleda
hariduses ja tööturul (Corrigan & Rao,
2012). Kui otsene kokkupuude puudub,
saab meediast peamine tõlgendusmuster:
sündmuspõhised lood (põgenemised,
konfliktid) loovad episoodilise, ohukeskse
fooni, mis kutsub auditooriumit üldistama

ja võib aja jooksul kinnistuda ka organi-
satsioonipraktikas (Happer & Philo, 2013;
McQuail, 2000).

Õiguskeel kui suhtumise kujundaja

Kinnised lasteasutused on olnud Eesti
haridus-, justiits- ja sotsiaalhoolekandesüs-
teemi osa üle sajandi. Selle aja jooksul on
õigus- ja institutsioonikeel raamistanud
lapsi kategooriatesse, mis vastandavad
„ohtliku“ ja „kahjutu“, kinnistades
kontrolli- ja hooleloogika erisuunda. Juba
1925. aasta hoolekandeseaduses eristati
„kurikalduvustega“ lapsi (ühiskonda ohus-
tavad, vajavad ranget kontrolli) „vigastest
ja pimedatest“ (vajavad kaitset ja hoolt),
mis kinnistas varakult kahjutu-
ohtlik binaari ja nihutas tähelepanu
„ohtliku“ lapse puhul peamiselt kontrollile
(Hoolekandeseadus, 1925). Sõnad, millega
last ja tema teekonda kirjeldatakse, ei ole
neutraalsed: need eelhäälestavad otsuseid
ja praktikavalikuid.

Keelest joonistub välja raamistuse
järjepidev ülekandumine: õiguskeel (risk)
→ organisatsioonikeel (kontroll) → avalik
kõne (oht). Kehtivas sotsiaalhoolekande
seaduses on kinnise lasteasutuse teenuse
(KLAT) eesmärk § 130¹ lõikes 2 sõnastatud
arengu- ja tugikeskselt (psühholoogiline,
emotsionaalne, sotsiaalne, hariduslik ja
kognitiivne areng; püsivad muutused),
kuid paigutamise lävi § 130² lõikes 1 on
määratletud ohtude keeles („ainult juhul,
kui lapse käitumine seab ohtu... ja seda
ohtu ei ole võimalik kõrvaldada vähem
piirava meetmega“) (Sotsiaalhoolekande
seadus, § 130¹–130²). Ligikaudu sajand
pärast kinniste lasteasutuste kujunemist
püsib seaduses endiselt riskipõhine
sõnastus: kuigi eesmärk on areng ja tugi,
raamitakse paigutamise hetkel laps esmalt
ohuperspektiivis.

2025. aasta 1. juulil toimus oluline
institutsionaalne muudatus – teenuse
osutaja juriidiline vastutus läks üle
Hoolekandeteenustele (varem Maarjamaa
Hariduskollegium Haridus- ja
Teadusministeeriumi haldusalas). Teenus

paikneb nüüd täielikult sotsiaalhoolekande süsteemis (Sotsiaalkindlustusamet, 2024; Vabariigi Valitsuse määrus, 2024). See loob võimaluse ühtlustada terminoloogiat ja juhi-seid ning vähendada eeldusi enne kohtumist, kirjutades tugieesmärgid dokumentides nähtavaks alates esimesest lõigust.

Turvaline ja juhendatud kokkupuude (võrdsemad rollid, ühised eesmärgid, nähtavad edusammud) toimib vasturaamina: see katkestab sildistamise protsessiahela enne eraldust ning raamistab noore subjektina, kelle võimekus ja eesmärgid on nähtavad.

KUIDAS SIIA JÕUTI? LÜHIKE AJALOOLINE ÜLEVAADE

I. Vabariigi algus (1918–1940): „ohtlik“ vs. „kahjutu“

Esimene kinnine lasteasutus loodi 1919. aastal Lääne-Euroopast laenatud „kontrolli ja parandamise“ loogika mõjul, kus eesmärk on probleemsed või ohtlikeks peetud lapsed eraldada ning kasvatare ja töö kaudu „normaalsesse“ ellu suunata. Nagu öeldud, tõmmati ka 1925. aasta hoolekandeseaduses terav joon ühiskonda ohustavate ning kaitset ja hoolt vajavate laste vahele, kusjuures n-ö ohtliku rühma puhul nihkus fookus kontrollile (Hoolekandeseadus, 1925; Madisson, 1926).

II. Nõukogude periood (1940–1991): distsipliin ja ideoloogiline ümberkujundamine

Nõukogude ajal kujundati kinnised lasteasutused rangelt kontrollitud distsipliinaarseteks keskkondadeks: lapse käitumist nähtigi peamiselt keskkonna produktina ning lahendusena eelistati eemaldamist „kahjulikust“ keskkonnast ja ümberkasvatust institutsioonis (Strömpl, 2002). Keelekasutus nihkus „kurikalduvustega lapselt“ „raskesti kasvatatava“ poole – normatiivne ja parandav raam, mis positsioneeris lapse korrigeerimisobjektina.

Administratiivne korraldus oli hajutatud eri ministeeriumide vahel (erirežiimilised internaatkoolid, lastekasvatuskolooniad,

erilised ravi-kasvatusasutused), mis kinnistas süsteemset killustatust (Talvik, 1962). Ideoloogiline eesmärk oli kujundada lojaalne ja kuulekas kodanik; autonoomiat ei väärtustatud, esikohal oli normidele vastavus. Praktikast tähendas see hierarhilist kontrolli ja totaalse institutsiooni tunnuseid, mis kandusid edasi ka hilisemas aega (Strömpl, 2002).

Kokkuvõttes kinnistas see distsiplinaarne ja ideoloogiline raam last kui parandamise objekti. Erikutsekoolide nime muutused löid jätkuvuse kontrolli- ja allumisloogikale, selgitades, miks riski/ohu semantika püsib ka hilisemates etappides (Talvik, 1962; Saar, 1988, 2009).

**Keelekasutus nihkus
„kurikalduvustega
lapselt“ „raskesti
kasvatatava“ poole
– normatiivne ja
parandav raam, mis
positsioneeris lapse
korrigeerimisobjektina.**

III. Taasiseseisvumine (1991–2018): distsiplinaartraditsiooni inerts

Pärast 1991. aastat jäid asutused haldussüsteemi haldusalasse. 1998. aasta alaealiste mõjutusvahendite seaduses lisati kohtu roll (Alaealiste mõjutusvahendite seadus, 1998). Retoorika liikus „parandamiselt“ toe ja rehabilitatsiooni poole, ent praktikast säilisid totaalse institutsiooni tunnused ning risk/ohu semantika (Strömpl, 2002). Uuringud osutasid, et üleminek lapsekesksele käsitusele venib; personalipraktikas elasid edasi kontrolli- ja karistusloogika jäänukid (sh distsipliini taastamine pärast katseid seda lõdvendada) (Riigikontroll, 2004, 2010; Salla & Tamm, 2004; Õiguskantsler, 2007).

Ajajärk	Valdav mõistekasutus	Lapse kuvand	Fookus/praktika
1918–1940	„kurikalduvustega laps“, „puudust kannatav“, „vigane“	ohtlik või kahjustatud	range kontroll vs. hool
1940–1991	„raskesti kasvatatav“, „probleemne“, „hålbiv“	normist kõrvalekalduv, „parandata“	distipliin, ideoloogiline kasvatus
1991–2018	„käitumishåire“, „riskilaps“	probleem/riski kandja	erikoolid, mõjutusmeetmed
2018–...	„abivajav“, „arengut toetav“ (teenuse eesmärk)	toe adressaat	paigutus ohukeeles

TABEL 1. Terminoloogiline nihe ajas (lühivõlaade).

IV. Reform (2018–...): eesmärgikeel ja keeleline ping

Kehtivas lastekaitse seaduses (2016) raamitakse enda või teiste heaolu ohustavas olukorras olev laps abivajava lapsena. 2018. aasta reformiga kaotati erikoolid ja loodi kinise lasteasutuse teenus, mille eesmärk on seaduses sõnastatud arengu- ja tugikeskselt (Sotsiaalhoolekande seadus, § 130¹). Samal ajal on paigutamise alus jätkuvalt kirjas ohtu rõhutavas sõnastuses (Sotsiaalhoolekande seadus, § 130²), mis tekitab keelelise pinge eesmärgikeele ja menetluskeele vahel. Teenuse sotsiaalhoolekande süsteemi paigutamine tõi kaasa ka võimaluse terminoloogia ja juhised ühtlustada ning toetav eesmärgikeel nähtavale tuua. Reformi siht oli nihutada süsteem karistuskesksest lapsesõbralikule ja rehabilitatsioonile orienteeritud raamile (vt nt Markina jt, 2021).

Terminid mitte üksnes ei kirjelda reaalsust – need kujundavad seda.

Kui sihtrühm määratletakse esmalt ohu kaudu, kandub sama loogika organisatsioonikeelde ja avalikku kõnesse (risk → kontroll → oht). Vastukaaluks toetab eesmärgikeele järjepidev kasutus (tugi, vähem piiravad meetmed, lapse hää) praktika nihkumist kaasamise suunas.

Analüüsi raam joonistub neljast kihist:

- 1) protsess ja võimusuhted (stigmatprotsess),
- 2) struktuur (sh õiguskeel),
- 3) meediaraamid,
- 4) kontakt.

Pelgalt teenuselt lahkumine ei vabasta sildist: määrav on, milline keel ringleb seadustes ja dokumentides, milliseid lugusid jutustab meedia ning kas tekivad kontaktipunktid, kus noor saab nähtavaks inimese, mitte sildina. Ajalooline vaade kinnitab, et totaalse institutsiooni inerts (hierarhia, formaalsus, kontroll) on visalt püsiv, mistõttu keelel ja suhete kujundamisel on praeguses praktikas eriline kaal.

ANDMESTIK JA MEETODIKA

2024. aastal koguti andmeid Ida-Virumaal venekeelse elanikkonna noortelt (≤ 26 a, n = 38, keskmine vanus ~ 21) ja eri valdkondade spetsialistidelt (n = 57, valdavalt vene emakeel, enamikul kõrgharidus ja ≥ 5-aastane kogemus), kes värvati uuringusse kohalike omavalitsuste, koolide, noortekeskuste ja sotsiaalmeedia kanalite kaudu. Spetsialistide värbamisel kasutati sihhipärast otsingut, noori värvati avatud kutsega.

Tehti kaheksa näost näkku poolstruktureeritud intervjuud ja 87 elektroonilist vastust LimeSurvey's, mille transkriptsioone oli kokku 119 lehekülge. Vastused laekusid eesti ja vene keeles, need tõlgiti ja tehti tähenduslik kontroll. Analüüsis kasutati diskursus- (van Dijk, 2008) ja temaatilise sisuanalüüsi (Patton, 2002) kombinatsiooni, kaasates kaks sõltumatut kodeerijat ja memode refleksiivne arvestus.

2025. aasta märtsis viidi Tartus läbi neli poolstruktureeritud intervjuud võtmevaldkondade esindajatega (politsei, noorsootöö,

haridus, Töötukassa). Eesmärk oli uurida, kuidas hoiakud, stigma ja meediarahamid kujundavad praktikad kokkupuutepunktides kinnises lasteasutuses viibinud noortega (Tohver, 2025). Triangulatsioon võimaldas kõrvutada Ida-Virumaa suuremat ja kultuuriliselt eristuvat andmestikku Tartu süvavaadetega.

Uuringus osalenuilt võeti informeeritud nõusolek, mis lubas respondentidele anonüümsust, andmekaitset ja tagas osalemise vabatahtlikkuse. Alaealiste puhul võeti uuringus osalemiseks vanema nõusolek. Uuringusse ei kaasatud kinnise lasteasutuse teenusel viibivaid lapsi; fookuses olid noorte üldised hoiakud ja tõlgendused, mitte sihtrühma enesevaade.

TULEMUSED

Kinnises lasteasutuses viibinud noori raamib sageli defitsiidi- ja ohukeskne kõne, kus silt eelneb inimesele. Otsese kontaktita tekib kiiresti „meie-nemad“ eristus, mida võimendavad meediapildid ja riskipõhine õiguskeel, vähendades noorte võimalusi osaleda ja end teostada. Järgnevalt on esitatud raamid täiskasvanute ja seejärel noorte vaatepunktist.

„Silt enne inimest“: defitsiidi- ja ohukeskne kõneviis

Seal, kus otsene kokkupuude puudub, avatakse kõne tihti defitsiidikeskse algusega ja tõlgendatakse noort ohukeskse raamistikuga. Noor defineeritakse esmalt puudujääkide või ohu kaudu, indivi-duaalne lugu taandub.

Ida-Virumaa näited (noored):

„Nad on vähearenenud või vaimselt haiged lapsed ... lihtsalt halvasti kasvatatud.“

„Mulle tundub, et nendega on alati mingi jama ... nende tee läheb alati halvaks.“

„Probleemne, ebamugav. Mida nendega teha?“

Stigmatiseerimise järjestikprotsess (sildistamine → stereotüpiseerimine → „meie-nemad“ eristus) käivitub kiiresti: defitsiit („vähearenenud“) ja oht („kurjategija“) normaliseerivad piiri „meie“ ja „nende“

vahel. Noore identiteet raamistub juba enne kohtumist riskina, mis nihutab praktikad ettevaatlikkuse ja eraldamise suunas.

Taastav-agentsuslik kõneviis: „noor enne silti“

Otsene, juhendatud kontakt nihutab fookuse riskilt potentsiaalile. Keelde ilmuvad eesmärgid, osalus ja nähtavad edusammud.

**Ajalooline vaade
kinnitab, et totaalset
institutsiooni inerts
(hierarhia, formaalsus,
kontroll) püsib visalt,
mistõttu keelel ja
suhete kujundamisel
on praeguses praktikas
eriline kaal.**

Näited (spetsialistid, Ida-Virumaa ja Tartu):

„Peame nägema mitte probleemi, vaid võimalust. Kui plaan ja tugi on paigas, nad tulevad järgi – mõni isegi üllatab oma järjekindlusega.“

„Olen näinud tagasitulekut tavakooli. Jah, raskustega, aga see on võimalik, kui täiskasvanud hoiavad joont.“

Identiteet raamistatakse ümber: silt taandub, noor on subjekt, kel on eesmärgid ja teovõime. Olulised tegurid on järjepidev tugi (kontaktisik), konkreetne teekonnaplaan ja koostöö hariduse/tööturu partneritega.

Kaastundlik-kontekstuaalne kõneviis: vastutus liigub süsteemidele

Fookus nihkub indiviidilt keskkonnale (tugi, struktuurid, ressursid).

Näide (spetsialist, Ida-Virumaa):

„Lapsed ei ole süüdi, nad vajavad rohkem

tuge. Küsimus on, kas meie täiskasvanutena oskame seda pakkuda.“

Paindlikud tugimeetmed (kohandatud õpe, kontaktisik, järjepidev järeltoetus) vähendavad vajadust „riskipõhise“ lahenduse järele. Diskursus muudab hindamisraami: küsimus pole „kas see noor on ohtlik?“, vaid „kuidas me toe ümber disainime, et risk väheneks?“.

„Sündmusest saab raam“: meedia kui võimendi

Meedia ei loo stigmat tühjale kohale, kuid võimendab olemasolevaid raame – eriti kokkupuuteta auditooriumite seas. Sündmuspõhised lood, näiteks põgenemised, kadumised ja konfliktid, loovad „ohtliku noore“ narratiivi.

Praktikute tähelepanek (Tartu):

„Meediakuvand on liiga sündmustest kantud – see teeb koolid ja tööandjad ettevaatlikuks ning kohtub noorega juba läbi riski.“

Praktikud viitavad, et noori puudutav meediakajastus keskendub sageli üksikutele negatiivsetele juhtumitele. See loob üldistava ja riskiprisma kaudu filtreeritud kuvandi, mis mõjutab otseselt ka haridus- ja tööasutuste suhtumist noortes. Selle tulemusena ei nähta noort esmalt kui inimest oma potentsiaaliga, vaid kui võimalikku probleemi.

Selline sündmuspõhine ja negatiivse kaldega tähelepanu tekitab omakorda organisatsioonides nn taustamüra, kus riskijuhtimisest saab vaikimisi standard. Turvalisus pannakse esikohale moel, mis eelistab vältimist (nt „parem suunamine“, „ootame ja vaatame“) ja surub noorte aktiivse kaasamise tagaplaanile.

NOORTE TAJUTUD PÕLVKONDLIK PINGE

Noorte kirjelduse järgi on vanema põlvkonna hoiakud karmid ja annavad vähe lootust, mis mõjutab nende ootusi iseendale.

Näited (noored):

„Põhimõtteliselt usub vanem põlvkond,

et sellised noored ei saavuta midagi ... nendesse on mõttetu investeerida.“

„... aga nad võivad vajada rohkem hoolt ja aktsepteerimist – siis on võimalik.“

Tajutud „mind ei usuta“ raam soodustab vältivat strateegiat (õpingute ja töö vältimine), samas kui aktsepteeriv signaal suurendab osalusmotivatsiooni.

Enesestigma: sama mehhanism, teine allikas

Kuigi Ida-Virumaa valimis ei kõla otsesõnu fraas „mina olen halb laps“, kirjeldavad paralleelsed allikad nähtust, kus avalik silt nihkub eneseidentiteeti. Praktikas avaldub see motivatsioonilanguses, vältivas käitumises hariduse/töö suhtes ja eneseusaldust õonestavas keelekasutuses. Seosed on kooskõlas rahvusvahelise kirjandusega enesestigma mõjust osalusele ja enesehinnangule.

Praktikasse imbuv õiguskeel

Seadusandlik terminoloogia lisab järjekordsele protsessile „sammu 0“ – normatiivse legitimeerimise. Keel võimendab raami: õiguskeel (risk) → organisatsioonikeel (kontroll) → avalik kõne (oht).

Spetsialisti kirjeldus (Tartu):

„Suhtlus algab sageli formaalsetest dokumentidest – nende toon suunab juba esimest kõnet.“

Institutsionaalne muudatus tekitab võimaluse korrigeerida ka terminoloogiat ja ühtlustada juhiseid. Kui süsteemi „esmane keel“ rõhutab eesmärki ja tuge koos proportsionaalsusega, väheneb sildi eelduslikkus.

Hariduse valdkonnas kirjeldasid spetsialistid, et „Õpetajad otsisid põhjuseid, kuidas noort nimekirjast välja võtta ...“, kuid esines ka vastupidiseid näiteid: „Planeeritud tagasitulek, kontaktisik ja tugi – ning noor lõpetas kooli.“ (spetsialist, Ida-Virumaa). Seetõttu võiks senise „ümbersuunamise“ loogika asemel kasutada „tagasituleku plaani“, mis ühendab eesmärgid, toe, rollid ja ajagraafiku.

Töö ja kogukonna tasandil märgiti:

„Tööandjad pelgavad puudumist või konflikte, aga mentorlusega on see ohjeldatav.“ (spetsialist, Tartu).

Takistused ei tulene sageli mitte noorte motivatsioonipuudusest, vaid struktuursest barjääridest, nagu sildistamine ja toe nappus. Võimalik lahendus on juhendatud praktika pakkumine, tööandjate partnerlus ning eri teenuste koostöös pakutav tugi, mis areneb koos kogemusega.

Psühhosotsiaalse dünaamika puhul viidati, et „negatiivse tähelepanu otsimine“ peegeldab toimetulekut stigmatiseerivas keskkonnas. Sellises olukorras peab hindamine arvestama konteksti, mitte üksikjuhtumeid – karistus ei saa asendada turvalist suhet ja järjepidevat tuge.

JÄRELDUSED JA PRAKTISED SOOVITUSED

Tulemused kinnitavad, et noorte stigmatiseerimine areneb järjestikuse protsessina, kus defitsiidi- ja ohukeskne kõne loob eristuse „meie“ ja „nende“ vahel. Seda võimendab meedia sündmuspõhine raamistik, eriti seal, kus puudub otsene kokkupuude. Avalik diskursus kandub edasi enesestigmamana, mis vähendab noorte motivatsiooni hariduses ja tööturul. Olulist rolli mängib ka õiguskeel, mis toimib stigmatiseerimise eelsammuna, raamides noore esmalt riskina. Samas loob 2025. aasta juulis toimunud teenuse üleviimine sotsiaalhoolekande süsteemi võimaluse terminoloogiat ja juhiseid ühtlustada, et noorte subjektsust ja kaasamist toetada. Uuringu tulemuste põhjal saab anda kolm kesket soovitus:

1) Terminoloogia ja dokumendid: tugi enne riski

- Sõnakasutus: vältida üldistavaid silte (nt „riskilaps“, „ohtlik endale või teistele“) avalikus suhtluses ja üldkirjeldustes; eelistada „laps/noor, kes vajab tuge“ või „noor, kes vajab [konkreetselt] tuge“.
- Proportsionaalsus: rõhutada, et „vähem piirav meede“ tuleb alati läbi kaaluda; tõsta see otsustuspuu algusesse.

2) Kontaktipõhised sillad: juhendatud kokkupuuted

- Koolides: „tagasituleku plaan“ (eesmärk + kontaktisik + tugi + ajakava).
- Tööturul: juhendatud praktika ja mentorlus koostöös Töötukassa ja tööandjatega.
- Noorsootöös: partnerprojektid (vabatahtlik töö, osalusklubid), kus roll on nähtav ja tulemus mõõdetav.

**Noorte
stigmatiseerimine
areneb järjestikuse
protsessina, kus
defitsiidi- ja
ohukeskne kõne loob
eristuse „meie“ ja
„nende“ vahel.**

3) Meediakoostöö: sündmusloost tasakaalu

- Toimetustele taustamaterjal (terminid, protsess, kontaktisikud) ja stiilijuhis.
- Noorte hääl: planeeritud lood, kus eesmärk, teekond ja toetav täiskasvanu on loos kohal; vähendada „üksikintsidendi“ → üldistus“ loogikat.

Kaks empiirilist vaadet joonistavad ühtse loo. Kui kontakt puudub, aktiveerub defitsiidi- ja ohukeskne kõneviis ning sildistamine liigub kiiresti eraldusenii. Juhendatud kokkupuude nihutab fookuse potentsiaalile ja taastab noore subjektsuse. Meedia võimendab olemasolevaid raame, eriti kokkupuuteta auditooriumi seas. Õiguskeel lisab normatiivse legitimeerimise, mille kaudu riskisõnastus filtreerub praktikaks. Toimunud institutsionaalne muutus on võimalus keel ja praktika joondada: täpsustame sõnu, loome kontaktimehhanismid ja toome noore hääle nähtavale. Nii jääb kinnises lasteasutuses

viibimine üheks kogemuseks, mitte tulevikku lukustavaks sildiks.

Uuringu piirangud

Uuringul on mitmeid piiranguid, mida tuleb tulemuste tõlgendamisel arvesse võtta. Ida-Virumaa valim oli heterogeenne, hõlmates nii noori kui ka spetsialiste, mis küll suurendas triangulatsiooni, kuid ei võimaldanud rühmade vahel sagedusi täpselt võrrelda. Tartu valim oli väike (n =

4), mistõttu on tulemused pigem analüütilised ja professionaalset läbilõiget kirjelavad, mitte kvantitatiivselt üldistatavad (Tohver, 2025). Samuti võib venekeelsete vastuste tõlkimine eesti keelde peita mõningaid nüansse, ehkki tähendusliku kontrolli abil püüti seda riski vähendada. Meediavaade oli kvalitatiivne, andes ülevaate eelkõige võimendusmehhanismidest, mitte statistiliselt mõõdetavatest tendentsidest (Tohver, 2025).

KASUTATUD ALLIKAD

ALAEALISTE MÕJUTUSVAHENDITE SEADUS (1998). RT I 1998, 61, 982.

CORRIGAN, P. W. & RAO, D. (2012). On the self-stigma of mental illness: Stages, disclosure, and strategies for change. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 57(8).

FAIRCLOUGH, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. London: Longman.

GOFFMAN, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

HAPPER, C. & PHILO, G. (2013). The role of the media in the construction of public belief and social change. *Journal of Social and Political Psychology*, 1(1).

HATZENBUEHLER, M. L., PHELAN, J. C. & LINK, B. G. (2013). Stigma as a fundamental cause of population health inequalities. *American Journal of Public Health*, 103(5).

HOOLEKANDESEADUS (1925). RT nr 120–121, 17.07.1925.

LASTEKAITSESEADUS (2016). RT I, 21.12.2016, 24. – <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016024>

LINK, B. G. & PHELAN, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual Review of Sociology*, 27, 363–385.

MADISSON, H. (1926). Alaealiste kurjategijate kasvatustulemustest, eriti Eestis: Harku kolonii 7-aastase tegevuse materjalide alusel. Autori kirjastus.

MAJOR, B. & O'BRIEN, L. T. (2005). The social psychology of stigma. *Annual Review of Psychology*, 56.

MARKINA, A., STRÖMPL, J., TAMM, G., ILVES, K., LUHAMAA, K., GINTER, J., TUBELT, E., PUUR, S.-M., ROOS, L. & ESPENBERG, S. (2021). Noorte õigusrikkujate uuring. TÜ Sotsiaalteaduslike Rakendusuuringu Keskus.

MCQUAIL, D. (2000). *McQuail's mass communication theory* (4. trükk). London: Sage.

PATTON, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice* (3. trükk). Thousand Oaks, CA: Sage.

RIIGIKONTROLL (2004). Erikoollide funktsioon ja tulemuslikkus. Riigikontrolli auditi aruanne. Tallinn: Riigikontroll.

RIIGIKONTROLL (2010). Erikoollide ja alaealiste komisjonide järeldaudit. Tallinn: Riigikontroll.

SAAR, J. (1988). *Kiivakiskunud elu*. Tallinn: Eesti Raamat.

SAAR, J. (2009). Karistusjärgne kinnipidamine ja Eesti kriminaalpoliitika. *Juridica*, 2, 115–120.

SALLA, K. A. & TAMM, K. (2004). Mõjutusvahendite kasutamine erikoolides. Justiitsministeerium.

SOTSIAALHOOLEKANDE SEADUS (2015). RT I, 30.12.2015, 5. – <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122015005>

SOTSIAALKINDLUSTUSAMET (2024). Kinnise lasteasutuse teenuse (KLAT) kirjeldus tulenevalt sotsiaalhoolekande seaduses (SHS) esitatud nõuetest.

STRÖMPL, J. (2002). *The K. School Residential Management of Troublesome Girls in Transition-time Estonia* Academis Dissertation.

TALVIK, E. (koostaja) (1962). Alaealiste ühiskondlik kasvatustöö. Kogumik normatiivseid materjale. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

TOHVÉR, R. (2025). Stigmatiseerimise mõju kinnises lasteasutuses viibinud noorte edasisele elule: spetsialistide hinnangud Tartu näitel.

VABARIIGI VALITSUSE MÄÄRUS (2024). Volitus ASile Hoolekandeteenused kinnise lasteasutuse teenuse osutamiseks. Riigiteataja. – <https://www.riigiteataja.ee/akt/327022024003>

VAN DIJK, T. A. (2008). *Discourse and power*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

ÕIGUSKANTSLEK (2007). Õiguskantsleri kontrollkäik Puiatu Erikooli. – https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/2024-11/kontrollkaigu_kokkuvote_puiatu_erikool_0.pdf